

5. Kaupunginarkisto

Kaupunginarkiston toimintakertomus v. 1945 oli seuraavan sisältöinen:

Kaupunginarkiston perustaminen ja ensimmäiset organisatotoimenpiteet. Toimittaessaan v. 1929 rahatoimikamarille Suomen kaupunkiliiton pyytämän ja sille edelleen lähetettävän, Helsingin kaupungin viranomaisten arkisto-oloja koskevan selvityksen silloinen tilastokonttori samalla esitti, että perustettaisiin kunnallinen keskusarkisto, johon kaupungin virastot voisivat siirtää asiakirjojaan sitä mukaa kuin ne käyvät päivittäiselle virkatoiminnalle tarpeettomiksi. Saatuaan tämän johdosta rahatoimikamarilta tehtäväkseen laatia asiasta tarkemman ehdotuksen, jota valmisteltaessa oli otettava huomioon, että arkisto mahdollisesti voitaisiin sijoittaa kaupungille v. 1930 luovutettavan Stockmannin ent. tavaratalon varastotiloihin, tilastokonttori valmisti yksityiskohtaisen suunnitelman, jonka mukaan arkistoon oli keskitettävä suurin osa raatihuoneen arkiston asiakirjoista, rahatoimikonttorin arkiston vanhempi osa sekä yleensä kunnan eri virastoissa säilytetyt vanhemmat asiakirjat; arkiston johtajaksi oli suunnitelman mukaisesti kiinnitettävä pätevä ammattimies, jolle lisäksi oli annettava tehtäväksi valvoa viranomaisten juoksevaa arkistonhoitoa. Antamissaan lausunnoissa virastot yleensä kannattivat tilastokonttorin tekemää aloitetta, mutta pulakauden puristaessa kaupungin taloutta kaupunginhallitus v. 1931 katsoi, että suunnitelman toteuttamisesta sillä kertaa oli luovuttava; ent. Stockmannin talosta oli kuitenkin varattava tilaa arkiston vastaisia tarpeita varten.

Arkistokysymys tuli uudelleen ajankohtaiseksi 1930-luvun puolivälissä, jolloin todettiin eräiden lakkautettujen lautakuntien arkistojen olevan hoidotta ja tuuliajolla. Yksityiskohtaisesta selostuksesta, jonka tilastotoimisto kaupunginjohtajan kehoituksesta tällöin laati ja joka perustui osaksi tilastotoimiston omakohtaisesti suorittamiin tutkimuksiin, osaksi eri virastoilta hankittuihin tietoihin, kävi ilmi, että kaupungin virastojen asiakirjojen säilytys ja hoito yleensäkin oli epätydyttävällä kannalla ja että muutos parempaan suuntaan oli aikaansaataavissa ainoastaan perustamalla keskusarkisto. Vaikka tilastotoimiston esitystä virastojen piirissä jälleen yleensä kannatettiin, ei se silläkään kertaa vielä johtanut toimenpiteisiin.

Uuteen vaiheeseen kysymys joutui sen jälkeen kuin kaupunginhallitus joulukuun 23 p:nä 1942 oli asettanut komitean laatimaan ehdotusta niiksi toimenpiteiksi, jotka v. 1939 annettu laki julkisista arkistoista ja samana vuonna annettu asetus lain täytäntöönpanosta ja soveltamisesta Helsingin kaupungin osalta tekivät tarpeellisiksi. Joulukuussa 1943 antamassaan mietinnössä tämä komitea mainitsi, että niissä kaupungeissa, joissa on maakunta-arkisto, kaupungille on myönnetty oikeus sinne tallettaa vanhimpia asiakirjojaan. Helsinkiin on tosin suunniteltu maakunta-arkisto, jonka piirinä olisi Uudenmaan lääni, mutta koska kaupungin virastoissa on eri-ikäisiä asiakirjoja ainakin noin 10 000 hyllymetriä, olisi tähän arkistoon varmastikin sijoitettavissa vain osa pysyväisesti säilytettävistä arkistoista. Arkistokysymys jäisi siis edelleenkin vaille tyydyttävää ratkaisua. Kun toisaalta arkistolaki velvoittaa kunnat hankkimaan itselleen määrätty turvallisuusvaatimukset täyttäviä arkistosuojia ja arkistonhoitoakin on tehostettava m.m. määräämällä jokaiseen virastoon vastuunalainen arkistonhoitaja ja soveltamalla käytän-

töön valtionarkiston antamia hoito- ja järjestelyohjeita, komitea tuli siihen tulokseen, että kaupungin arkistoasiakirjoja varten tarvitaan vartavasten rakennetut arkistosuojat. Siksi kunnes arkistotalon rakentamiseen voidaan ryhtyä, olisi tyydyttävä väliaikaisten sijoitustilojen järjestämiseen luovuttamalla kaupunginarkistolle m.m. kaupungintalon pohjakerroksissa olevat huoneet, joihin tilastotoimiston hoitoon vuosien kuluessa väliaikaisesti on koottu eräiden virastojen vanhempia asiakirjoja.

Komitea mainitsi edelleen pitävänsä välttämättömänä, että perustetaan erityinen arkistonhoitajan virka, koska yhdellekään kaupungin muista viranhaltijoista ei voi antaa niitä lisätehtäviä, jotka aiheutuvat virastojen arkistojen yleisestä valvonnasta sekä varsinkin arkistolainsäädännön ja valtionarkiston antamien ohjeiden noudattamisen silmäläpidosta. Lukuunottamatta sitä, että kaupunginarkistonhoitaja toimisi oman laitoksensa päällikkönä, hänen tehtävänänsä siten olisi antaa neuvoja ja ohjeita virastojen ja laitosten vastuunalaisille arkistonhoitajille ja yleensäkin valvoa asiakirjojen hoitoa eri virastoissa. Niinikään hänen olisi otettava hoitoonsa kaupunkiin liitettävien kuntien sekä sodanaikaisten virastojen ja laitosten arkistot sitä mukaa kuin nämä elimet lopettavat toimintansa.

Komitean ehdotusten oltua kaupunginhallituksen käsiteltävinä joulukuussa 1943 kysymys vihdoin joutui ratkaisuvaiheeseen vuotta myöhemmin, marraskuun 16 p:nä 1944 jolloin sen teki erityisen ajankohtaiseksi toisaalta välttämättömyys valmistautua vastaanottamaan v:n 1945 lopulla lakkauttettavien liitoskuntien arkistot, toisaalta se, että sodan päätyttyä näytti tarpeelliselta varautua sijoittamaan työttömiä henkisen työn tekijöitä heille sopiviin virastovarantoihin. Vaikka kaupunginhallitus olikin selvillä siitä, että kaupunki pysyväisesti tulee tarvitsemaan vakinaisen arkistonhoitajan, ei sen mielestä kuitenkaan ollut syytä heti järjestää virkaa sääntöpalkkaiseksi, vaan oli ensin saatava kokemusta siitä, miten tehtävät ja palkkaus olisi määriteltävä. Tämän vuoksi kaupunginhallituksen yleisjaosto oikeutettiin v:n 1945 alusta lukien ottamaan kaupunginkansliaan tilapäisen työvoiman tililtä palkattava kaupunginarkistonhoitaja, jolle oli suoritettava 20. palkkaluokan mukainen peruspalkka ja sille kulloinkin maksettavat kalliinajanlisäykset. Arkistonhoitajan hoitoon oli siirrettävä tilastotoimiston valvonnassa ollut arkistovarikko, ja muina hänelle kuuluvina tehtävinä mainittiin arkistojen hoitoa koskevien ohjeiden antaminen virastoille ja laitoksille samoin kuin huolenpito toimintansa lopettaneiden virastojen ja komiteain asiakirjojen tarkoituksenmukaisesta hoidosta.

Tilapäisen kaupunginarkistonhoitajan viran oltua haettavana ja valtionarkiston annettua hakijoista lausunnon kaupunginhallituksen yleisjaosto tammikuun 25 p:nä 1945 valitsi virkaan valtionarkiston vanhemman amanuenssin, filosofiantohtori P. Renvallin, joka helmikuun 1 p:nä aloitti toimintansa kaupunginarkistonhoitajana. Tohtori Renvallin toiminta ei kuitenkaan tullut pitkäaikaiseksi, sillä jo huhtikuussa hän nimityksen maakunta-arkistonhoitajaksi Turkuun saatuaan luopui kaupunginarkistonhoitajan virasta. Viran oltua sittemmin uudelleen haettavana ja valtionarkiston jälleen annettua hakijoista lausunnon, siihen huhtikuun 28 p:nä valittiin ent. Viipurin maakunta-arkistonhoitaja, ulkoasiainministeriön arkistonhoitaja, filosofianmaisteri R. Rosén, joka toukokuun 1 p:nä otti viran vastaan.

Kun tohtori Renvallin aloitettua toimintansa kävi ilmeiseksi, että monestakin syystä oli tarpeellista mahdollisimman pian saada kaupunginarkistonhoitajan virka vakinaiselle kannalle, kaupunginhallitus kehoitti häntä ryhtymään johtosääntöehdotuksen valmistamiseen. Ehdotus, jota laadittaessa otettiin huomioon toisaalta Suomen arkistolainsäädännön vaatimukset ja suurin piirtein täysin samoja tarkoituseriä palvelemaan perustetun Tukholman kaupunginarkiston johtosäännön määräykset, toisaalta Helsingin kaupungin erikoistarpeet, valmistui ennenkuin tohtori Renvall luopui virastaan. Lukuunottamatta joitakin vähäpätöisiä yksityiskohtia kaupunginhallitus katsoi voivansa kannattaa tätä myöskin valtionarkiston tarkastettavana ollutta ehdotusta ja kesäkuun 13 p:nä pidetyssä kaupunginvaltuuston istunnossa johtosääntö lopullisesti hyväksyttiin. Samalla päätettiin heinäkuun 1 p:stä 1945 lukien perustaa 15. palkkaluokkaan ja I kielitaitoluokkaan kuuluva kaupunginarkistonhoitajan virka sekä syyskuun 1 p:stä 1945 lukien 26. palkkaluokkaan ja II kielitaitoluokkaan kuuluva arkistoamanuenssin virka ja 33. palkkaluokkaan ja III kielitaitoluokkaan kuuluva toimistonhoitajan virka. Kaupunginarkistonhoitajan virkaan siirrettiin sitä haettavaksi julistamatta tilapäinen kaupunginarkistonhoitaja Rosén, kun taas amanuenssiksi kuudesta hakijasta elokuun 16 p:nä valittiin sota-arkiston ylimääräinen toimistos sihteeri, filosofianmaisteri V. U. I. Mattila ja toimistonhoitajaksi

viidestäkymmenestä hakijasta elokuun 23 p:nä tilastotoimiston toimistoapulainen, ylioppilas A. Soura.

Kaupunginarkiston vielä ollessa väliaikaisella kannalla sen töissä olivat virastovaratyöntekijöinä konsulaatinsihteerit E. O. Auer (helmikuun 1 p:stä maaliskuun 15 p:ään), filosofianmaisteri T. E. Virta (maaliskuun 15 p:stä huhtikuun 7 p:ään), ekonommi B. Störskrubb (helmikuun 2 p:stä toukokuun 15 p:ään) ja ekonommi B. R. Corander (toukokuun 16 p:stä elokuun 15 p:ään).

Tarkastukset eri virastojen arkistoissa. Johtosääntönsä mukaan kaupunginarkiston — ottaen huomioon voimassa olevan yleisen arkistolainsäädännön säännökset ja niihin nojautuvat valtionarkiston ohjeet — tulee toimia kaupunginhallituksen alaisena kunnallisena arkistokeskusviranomaisena ja kunnallisten elinten ja viranomaisten arkistojen keskusarkistovarikkona. Suunnittelu- ja järjestelytyön eräänä alkutoimenpiteenä on mainittava kaupunginsihteerin tammikuussa 1945 kaikille hallituksille, lautakunnille ja johtokunnille osoittama kiertokirje, jossa näitä pyydettiin huolehtimaan siitä, että kaupunginarkistonhoitajalle ilmoitetaan eri virastojen arkistojen osoitteet sekä kunkin arkiston vastuunalaisen hoitajan nimi. Täydennettyään näin saatuja ilmoituksia niillä eri arkistojen sijoitusta ja laajuutta koskevilla, osaksi tosin jo vanhentuneilla tiedoilla, jotka tilastotoimisto aikoinaan oli hankkinut, aloitettiin kaupunginarkiston puolesta yksityiskohtainen eri arkistojen tarkastus, jota v:n 1945 loppuun mennessä ehdittiin suorittaa seuraavissa kunnallisissa virastoissa ja laitoksissa: kaupunginvaltuusto; kaupunginhallitus; rahatoimisto; tilastotoimisto; verotusvalmisteluvirasto; kiinteistötoimisto (kanslia-, tontti- ja asemakaavaosastot); rakennustoimisto (kanslia, satamarakennus- ja talorakennusosastot, tilivirasto); puhtaanapitolaitos; vesijohtolaitos; kaasulaitos; sähkölaitos; satamalautakunta; satamahallintotoimisto (satamaliikenneosasto); palolaitos; maidontarkastamo; sairaalahoitola; sairaalain tilivirasto; huoltolautakunta; huoltovirasto; työtuvat; suomenkielisten kansakoulujen johtokunta; ruotsinkielisten kansakoulujen johtokunta; kaupunginkirjasto; väestönsuojelulautakunta; väestönsuojelutoimisto; majoituslautakunta.

Lisäksi kaupunginarkistonhoitaja kävi tutustumassa seuraavien valtion tehtäviä suorittavien virastojen arkistoihin: maistraatti, raastuvanoikeus, poliisilaitos, sekä perehtymässä seuraavien v:n 1946 alusta lukien Helsinkiin liitettävien kuntien arkistoihin: Haaga, Huopalahti, Kulosaari, Munkkiniemi, Oulunkylä, Lauttasaari.

Tarkastuksissa, joiden yhteydessä laadittiin lyhyt pöytäkirja, saatiin yleensä verraten synkkä kuva ajankohtaisestikin tärkeiden arkistoinen tähänastisesta säilytyksestä. Tilanpuute on miltei kaikkialla tuntuva, toisissa paikoin suoraan sietämätön, paloturvallisuus varsin yleisesti epätydyttävä, varsinkin vanhempien asiakirjojen säilytyspaikat epätarkoituksenmukaiset. Joissakin virastoissa on edelleen uunilämmitys, jopa saattaa virasto toimia uunilämmitystalossa omistamatta tärkeittenkään asiakirjojen säilyttämiseen soveltuvaa tulenkestävää kassakaappia. Tilivirastoissa sekä joissakin tapauksissa muuallakin on tosin jonkinlaiset holvit, mutta monesti niiden rakenne on sellainen, että varmoja takeita sisällön säilymisestä tulipalon sattua ei ole olemassa; enimmäkseen niihin lisäksi mahtuu vain osa turvallista säilytystapaa edellyttävästä asiakirja-aineistosta. Ainoastaan harvoissa tapauksissa sähkölaitteet vastannevat valtionarkiston syyskuun 28 p:nä 1939 antamissa ohjeissa vahvistettuja vaatimuksia. Sellaisissakin virastoissa, jotka toimivat arkistohoidollisesti verraten tydyttävissä rakennuksissa, on tilanpuutteen vuoksi usein ollut pakko siirtää vanhempia asiakirjoja ullakoille, kellareihin j.n.e. tai kaukana toimipaikoista oleviin tilapäissuojiiin, mikä tietenkin on omiansa helposti saattamaan ne epäjärjestykseen ja vaikeuttamaan niiden hoitoa. Ainoa virasto, jonka arkisto on sijoitettu valtionarkiston ohjeiden edellyttämällä tavalla, on verotusvalmisteluvirasto, jonka arkistoa varten ent. suojeluskuntatalon pohjakerrokseen v:n 1945 aikana on järjestetty todella hyvä ja verraten tilavakin säilytyspaikka.

Paitsi säilytyspaikkoihin kiinnitettiin tarkastuksissa huomiota myöskin asiakirjojen ulkomaaseen kuntoon ja järjestykseen. Kuten saattaa arvata, muodostui kuva tässäkin suhteessa verraten kirjavaksi. Joukossa oli sellaisia virastoja — erityisesti lienee mainittava satamalautakunta ja satamahallintotoimisto —, joissa sekä kansiointi että luettelointi oli suoritettu esimerkillisellä tavalla, mutta oli sellaisiakin, joissa järjestys niin toisessa kuin toisessakin suhteessa toistaiseksi oli hyvinkin alkeellinen erikoisesti mikäli oli ollut pakko sulloa asiakirjoja ullakolle, kellariin tai johonkin ahtaaseen komeroon. Useissa tapauksissa viitattiin sodanaikaisen evakuoinnin aiheuttamiin häiriöihin. Varsinaisia

arkistoluetteloita, saati sitten sellaisia, jotka vastaisivat valtionarkiston vahvistamia yksityiskohtaisia ohjeita, oli toistaiseksi aniharvassa virastossa, jopa on ollut niitäkin, joissa viime vuosiin saakka ei ole käytetty edes diaaria.

Asiakirjojen seulonta. Jotta edellä kuvattuihin tarkastuksissa todettuihin epäkohtiin nopeasti saataisiin aikaan edes osittainen parannus ja nimenomaan jotta tilanpuutetta helpotettaisiin sen verran, että arkistojen järjestelytyö yleensä kävisi mahdolliseksi, sovittiin muutamien tarkastusten yhteydessä siitä, että kaupunginarkisto ottaa vastaan määrätyn osan asianomaisen viraston vanhempaa, järjestämätöntä arkistoa; tällainen lupa, joka merkitsee poikkeusta siitä yleissäännöstä, että siirronalaiset asiakirjat on luovutettava järjestettyinä, annettiin sillä nimenomaisella edellytyksellä, että virasto siirron tapahduttua itse osallistuu järjestelytyöhön.

Tarkastusten yhteydessä nousi pakottavana kysymys siitä, mitä on tehtävissä alati paisuvan paperitulvan taltuttamiseksi ja miten on määriteltävä pysyväisesti tai määrääjäksi säilytettävien ja heti taikka myöhemmin hävitettävien, »seulottavien» asiakirjojen välinen raja. Tähän kysymykseen liittyy kysymys paperin käytön rationalisomisesta siten, että asiakirjoihin, jotka eivät tule pysyväisesti säilytettäväksi, voitaisiin käyttää riittävän halpaa paperia. Jotta seulonta muodostuisi tehokkaaksi — perästäpäin, taannehtivasti suoritettava käy arkistoille ylivoimaiseksi ja suhteettoman kalliiksi —, on huolehdittava siitä, että jo asiakirjojen syntyessä, siis itse virastoissa, suoritetaan niiden eriasteista arvoa vastaava ryhmittely ja että tämän ryhmittelyn perusteista on olemassa selvät ja sitovat ohjeet. Koska asiakirjojen merkitystä kuitenkin monesti arvostellaan varsin eri tavalla riippuen siitä, suoritetaanko arviointi käytännöllisen elämän vaiko tieteellisen tutkimuksen näkökulmasta, vaatii rajankäynti eri ryhmien kesken monipuolista ja perinpohjaista harkintaa. Alkutoimenpiteenä seulontakysymyksen valmistelulle kaupunginhallitus huhtikuun 12 p:nä 1945 päätti lähettää kaikille lautakunnille ja johtokunnille kaupunginarkistonhoitajan laatiman selvityksen arkistojen seulomisperusteista ja kehoitti niitä ryhtymään sellaisiin toimenpiteisiin, että seulonnan vaatimukset virastojen arkistonmuodostuksessa jo kulumassa olevan vuoden asiakirjoja arkistoidaessa otetaan siinä määrin huomioon kuin arkistoinneksen laatu sen sallii; sitten kuin seulontakelpoisten sarjojen muodostamisesta on saatu kokemuksia, on viranomaisten yhteistoiminnassa kaupunginarkistonhoitajan kanssa laadittava pysyvä seulontasuunnitelma ja toimitettava se kaupunginhallitukselle vahvistuksen hankkimiseksi valtionarkistolta. V:n 1945 kuluessa tällaiset suunnitelmat sittemmin laadittiin kaasulaitosta, sähkölaitosta ja palolaitosta varten, ja saatiin niihin myöskin valtionarkiston suostumus. Jo ennenkuin kaupunginarkistonhoitaja oli aloittanut toimintansa, oli valtionarkisto tammikuussa 1945 suostunut kaupunginhallituksen v. 1944 tekemään, sairaala-arkistojen eräiden asiakirjasarjojen hävittämistä koskevaan esitykseen. Niin paljon hyötyä kuin nämä päätökset tuottavatkin asianomaisille virastoille, on niiden merkitys kokonaisuuteen katsoen kuitenkin verraten rajoitettu, ja yhtenä kaupunginarkiston tärkeimpiä tehtäviä tuleekin lähivuosina olemaan seulonnan toteuttaminen kaikkialla, missä käytännöllisen tarpeen ja tieteellisen tutkimustyön etuja vaarantamatta siihen on tilaisuutta. Ainoastaan radikaalisiin toimenpiteisiin ryhtymällä on näet mahdollista järjestää säilytystilaa sellaisille arkistoinneksille, joiden pysyvä säilyttäminen on välttämätöntä.

Liitoskuntien sekä toimintansa lopettaneiden viranomaisten arkistot. Mitään valtuuksia ryhtyä ohjaamaan v:n 1946 alusta Helsinkiin liitettävien kuntien arkistonmuodostusta jo v:n 1945 aikana ei kaupunginarkistolla ollut, vaan oli tyydyttävä suorittamaan tutustumiskäyntejä ja niiden yhteydessä esittämään toivomuksia. Yhtä huomattavaa poikkeusta lukuunottamatta arkistonhoito liitoskunnissa yleensä oli verraten heikolla kannalla, mutta tunnustuksella on mainittava, että kaupunginarkistonhoitajan esittämiin näkökohtiin pyrittiin kiinnittämään huomiota; eräässä tapauksessa arkiston järjestelytyö suoritettiin jatkuvasti kaupunginarkiston kanssa neuvotellen. Lukuunottamatta Kulosaaren huvilakaupunkia, joka jo joulukuussa 1945 luovutti osan arkistoaan kaupunginarkistoon, liitoskuntien arkistot vuoden vaihteessa kokonaisuudessaan vielä olivat asianomaisten kunnallisten elinten hallussa.

Koska oli otaksuttavissa, että Helsinkiin liitettäväksi määrättyjen alueiden hallinnon siirtyessä kaupungin viranomaisille helposti saattaa syntyä sekaannusta ja arveluttavaa arkistoinneksen pirstoutumista, jollei toimintansa lopettaneiden kunnallisten elinten arkistojen vastaista säilyttämistä varten ole olemassa selvää ohjelmaa, kaupunginarkistonhoi-

taja esitti kaupunginhallitukselle asiaa koskevan yksityiskohtaisen ehdotuksen. Esi-kaupunkitoimikunnan mieltä kuultuaan kaupunginhallitus huhtikuun 5 p:nä 1945 vahvistasi tämän ehdotuksen ja päätti toimittaa ohjeet kaikille virastoille ja laitoksille sekä esi-kaupunkikunnille tiedoksi.

Tässä yhteydessä lienee vielä syytä mainita, että kaupunginhallitus niinikään huhtikuun 5 p:nä 1945 päätti kehoittaa kaikkia kaupungin virastoja ja laitoksia ilmoittamaan kaupunginarkistonhoitajalle, mitä toimintansa lopettaneiden laitosten ja komiteain arkistoja tai arkistonosia taikka asiakirjoja niillä tai niiden palveluksessa olevilla viranhaltijoilla on hallussaan sekä tarpeen vaatiessa sopimaan kaupunginarkistonhoitajan kanssa niiden siirtämisestä kaupunginarkistoon säilytettäväksi. Jokunen tällainen arkisto joutuikin sittemmin kaupunginarkiston hoitoon.

Arkistotilat. Kuten edellä on mainittu, siirrettiin kaupunginarkistoa perustettaessa sen haltuun tilastotoimiston valvonnassa aikaisemmin olleet, Sofiankadun 1:n kadunpuoleisessa pohjakerroksessa olevassa kolmessa huoneessa ja saman talon pihanpuoleisissa kellariholveissa olevat arkistotilat asiakirjoineen. Ensimmäinen huoneisto toistaiseksi soveltuu arkiston toimistoksi, mutta on puisine välipohjineen ja isoine, suoraan kadulle antavine ikkunoineen asiakirjojen pysyväiseksi säilytyspaikaksi täysin sopimaton, eikä jälkimmäistäkään, jossa lisäksi valaistussuhteet ovat erittäin huonot, voi pitää tulenvaaralta turvattuna. Molemmat olivat sitä paitsi arkiston aloittaessa toimintansa kutakuinkin täynnä tilastotoimiston huostaan vuosien kuluessa joutuneita, etupäässä rahatoimiston ja eräiden toimintansa lopettaneiden lautakuntien asiakirjoja, minkä vuoksi niissä ei ollut tilaa uusia siirtoja varten. Tähän katsoen ja koska toisaalta nykyoloissa ei toistaiseksi ole mahdollisuuksia varsinaisen arkistorakennuksen aikaansaamiseen, kaupunginarkistonhoitaja maaliskuun 6 p:nä 1945 esitti, että kaupunginarkiston tarpeisiin luovutettaisiin verotusvalmisteluviraston käytöstä vapautuneet, yksinkertaisilla puuhylläillä varustetut ent. Stockmannin talon kellaritilat ja että samaan tarkoitukseen lisäksi varattaisiin huoneenvuokralautakunnille siirretty, kellaritilan yläpuolella oleva iso toimistosali. Ehdotuksen jälkimmäiseen osaan ei katsottu voitavan suostua, mutta sen sijaan kellaritila kesäkuun 1 p:stä 1945 lukien siirrettiin kaupunginarkiston nimiin. Sen jälkeen kuin oli suoritettu eräitä välttämättömiä, m.m. palosuojeluviranomaisten vaatimia muutoksia korjaustöitä voitiin kellaritilat vihdoinkin syyskuun lopulla ottaa käyttöön.

Stockmannin talon kellaritiloja kaupunginarkistolle luovuttamalla suoritettiin tilapäisratkaisu, jonka avulla pahinta puutetta tosin lievennettiin, mutta joka ei millään tavalla poistanut arkistoproblemaa sellaisenaan. Stockmannin talon kellareissa — niihin laskettuna myöskin se osa, jossa tähän saakka on säilytetty kaupunginvaltuuston painettuja asiakirjoja, esityslistoja y.m.s. — ei ole edes lähivuosien tarvetta silmälläpitäen riittävästi tilaa eikä niitä myöskään voi pitää siinä määrin palovaaralta turvattuina (palon sattuessa pelastustyö kulkuyhteyksien hankaluuden vuoksi olisi melkein mahdotonta), että olisi suotavaa keskittää niihin kovin paljon arkistoaineistoa. Lisäksi on otettava huomioon, että näissä kellareissa, toisin kuin arkistoissa saisi olla, on runsaasti verraten huonossa kunnossa olevia vesijohto- ja viemäriputkia ja että Senaatintorin puoleisia lämmitettävää komeroita kosteuden vuoksi ei missään tapauksessa voi käyttää varsinaisiin arkistotarkoituksiin.

Kaiken tämän huomioonottaen kaupunginarkiston taholta jatkuvasti on tutkittu muita sijoitusmahdollisuuksia. Muita paremmalta on näyttänyt ehdotus, jonka mukaan väestönsuojeluviranomaisten lopetettua toimintansa arkiston käyttöön siirrettäisiin Temppeliaukion kuiva, lämmin ja muutenkin hyvässä kunnossa oleva kalliosuoja. Jos tämä ehdotus, jota v:n 1945 loppuun mennessä ei vielä lopullisesti käsitelty, voidaan toteuttaa, merkitsee se — niin tilapäisluontoinen kuin tämäkin ratkaisu on ja niin paljon hankaluutta kuin arkistoainesten jakautuminen verraten etäällä toisistaan olevan kahden eri pääsäilytyspaikan kesken tuleekin aiheuttamaan — joka tapauksessa sangen huomattavaa edistysaskelta. Temppeliaukion kalliosuojan jouduttua kaupunginarkiston haltuun ja siellä olevien tilojen tultua hyllytetyiksi ja muutenkin kunnostetuiksi arkistoaineisto aiotaan jakaa siten, että kalliosuojasta tehdään varsinaisesti »historiallinen» arkisto, johon yleensä sijoitetaan tärkeimmät, pysyväisesti säilytettävät asiakirjat, kun sen sijaan esim. tilivirastojen ja liikelaitosten erilaatuiset paperit, joita arkistoinen jälkeen aluksi tarvitaan verraten paljon, mutta joista myöhemmin, nimenomaan tilien vanhentumisajan umpeenkuluttua melkoinen osa käynee sekä käytännöllisen tarpeen että tieteellisen tutki-

muksen kannalta täysin tarpeettomaksi, keskitetään Stockmannin talon kellaritiloihin. Sofiankadun 1:ssä olevat tilat tynjennetään väitellen kokonaan arkistoaineksista.

Asiakirjasirrot. Kaupunginarkiston aloittaessa toimintansa se vastaanotti tilastotoimistolta kaikkiaan n. 500 hyllymetriä pääasiallisesti alla mainittujen viranomaisten erilaatuisia asiakirjoja: rahatoimikonttori ja rahatoimisto; rakennuskonttori; tuulaakikonttori; liikennekonttori; satamakonttori; taksoituslautakunta; tutkijalautakunta; lainavarojen hoitokomitea; holhouslautakunta; majoituslautakunta; raittiuslautakunta; kasvatustalautakunta; vuokralautakunta; elintarviketoimikunta ja -lautakunta; kansanravintohallitus; keskuskeittola; halkokonttori; viertotiekomitea; satamaratakomitea; Helsingin kauppaseuran eläkekomitea; Seurahuone oy.; Filharmoninen seura; Ab. Parkstad-Vanda-Puistokylä oy.; Ab. Malm kalksandtegelbruk oy.; valtionhoitajan komitea sairaiden lasten avustamiseksi v. 1919; Suomen lasten avustamiskomitea v. 1939.

Etupäässä sen jälkeen kuin Stockmannin talon kellaritilat voitiin ottaa käyttöön on lisäksi otettu vastaan seuraavien viranomaisten y.m. asiakirjoja: kaupunginhallitus; rahatoimisto; tilastotoimisto; sähkölaitos; reserviläisten ja nostomiesten vuokramaksujen järjestelylautakunnat (tuomari A. Asteljoen välityksellä); Bengtsårin koulukoti (lastensuojelulautakunnan kautta); Helsingin makasiini oy:n kunnallistamiskomitea; Helsingin raitiotie ja omnibus oy:n kunnallistamiskomitea; v:n 1942 arkistokomitea (viimeksimainitut luovuttanut kaupunginsihteeri E. Waronen); rakennusjärjestyskomitea (arkkitehti V. Tuukkanen); Kulosaaren huvilakaupunki; Helsingin rakennusrahaston tilit v:lta 1815—42 (arkkitehti B. Aminoff); v:n 1917 kunnallisvaalien äänestysluettelo (verotusvalmisteluvirasto); Huittisten Juusulaa koskevia asiakirjoja (tilastotoimisto).

Kaikkiaan täten siirrettyjä asiakirjoja oli n. 312 hyllymetriä. Muutamat v:n 1945 puolella toimeenpantaviksi aiotut suurepuoleiset siirrot lykkäytyivät, osaksi koska asianomaiset virastot ja laitokset eivät ehtineet saattaa arkistojansa luovutuskuntoon, osaksi koska kaupunginarkisto — saatuaan tiedon siitä, että TempPELLIAUKION kalliosuoja todennäköisesti voidaan luovuttaa sen käyttöön — halusi välttää vastaanottamasta nykyisiin säilytyspaikkoihinsa sellaista aineistoa, mikä luonteensa puolesta parhaiten sopii sijoitettavaksi mainittuun kalliosuojaan.

Asiakirjojen järjestämis- ja luettelointityöt. Kaupunginarkiston aloitettua toimintansa katsottiin tarpeelliseksi aluksi toimittaa Sofiankadun 1:n arkistotiloissa olevien asiakirjojen inventtaus käyttämällä apuna niitä luetteloita, jotka olivat syntyneet filosofianmaisteri B. Federleyn suorittaessa 1930-luvulla tilastotoimiston toimesta laajanlaisia järjestelytyöitä. Inventtauksen suorittivat kaupunginarkistoon sijoitetut virastovaratyöntekijät. Samanlaisen työn suoritti myöhemmin n.s. kaupunginvaltuuston arkistokellarissa amanuenssi Mattila,

Luetteloita laadittiin seuraavista arkistoista: kaupunginvaltuusto; kaupunginhallitus; rahatoimikamari (osa); rahatoimikonttori (osa); maatalouskonttori; majoitus-toimikunta ja -lautakunta; sosialilautakunta; työväenasiain lautakunta; Olympiatoimisto; reserviläisten ja nostomiesten vuokranjärjestelylautakunnat; Helsingin kauppiasyhdistys; Hertonäs gods ab. Korjauksia ja täydennyksiä tehtiin eräisiin vanhempiin luetteloihin. Sähkölaitoksen arkiston luettelon laatimiseen kaupunginarkisto osallistui ohjein ja neuvoin.

Kaupungin virastojen ja laitosten kirjallisten ilmoitusten perusteella laadittiin viranomaisten arkistojen sijoituspaikoista, laajuudesta, vastuunalaisista hoitajista j.n.e. korttiluettelo, jota tarkastusten yhteydessä täydennettiin. Samoin ryhdyttiin laatimaan luetteloja lakkautetuista virastoista, komiteoista y.m. käyttämällä pohja-aineistona kunnalliskertomuksia.

Järjestelyn alaisina olivat vuoden päättyessä eräät epäjärjestyksessä olevat ent. rahatoimikamarin laajahkot asiakirjaryhmät, eräs niinkään epäjärjestyksessä oleva, etupäässä komiteain papereita sisältävä ryhmä, karttakokoelma sekä muuan 1700-luvun alkupuoliskolta olevia asiakirjoja sisältävä ryhmä.

Vuoden lopulla toimeenpantiin laajahko sisäinen siirto, jonka yhteydessä toimistohuoneet tyhjennettiin asiakirjoista, n.s. kaupunginvaltuuston arkistokellari kunnostettiin tärkeämpien asiakirjojen säilytyspaikaksi ja osa Sofiankadun 1:n arkistoholvissa olevista asiakirjoista siirrettiin Sofiankadun 4:ään.

Arkistolakiin sisältyvien säännösten nojalla kaupungin viranomaisia on kehoitettu luetteloimaan niiden hallussa olevat asiakirjat ja lähettämään luettelojen toisteet kau-

puhginginarkistolle. Tällaisia luetteloita saapui v:n 1945 aikana seuraavilta virastoilta ja laitoksilta: ammattientarkastus; asunontarkastus; ruotsinkielisten kansakoulujen johtokunta; kaupunginkirjasto; kiinteistölautakunta ja kiinteistötoimisto; satamalautakunta ja satamahallintotoimisto; sielullisesti sairaiden huoltotoimisto; sielullisesti sairaiden vastaanottoasema; teknillisten laitosten hallitus; terveydenhoitolautakunta; työnvälitystoimisto; ensimmäinen ja toinen sekä ylimääräinen naisten veneeristen tautien poliklinikka. Huoneenvuokralautakunnat ovat lähettäneet työ- ja arkistojärjestyksensä.

Edellä mainitut luettelot, jotka kaupunginarkistossa on tarkastettu, eivät — kuten onkin luonnollista, kun otetaan huomioon tehtävän uutuus ja outous — ehkä joka suhteessa vastaa niiden laatimisesta annettuja ohjeita, mutta muodostavat kuitenkin hyvän pohjan arkistokysymysten käsittelylle vastaisuudessa. Niiden laatimisessa huomioon otettavia neuvoja annetaan jatkuvasti tarkastustilaisuuksien yhteydessä, joten voidaan odottaa tason paranevan niiden luettelojen kohdalla, jotka vielä ovat tekeillä.

Kirjasto. Kaupunginhallituksen kirjasto, joka on kaupunginarkiston valvonnassa, on inventoitu ja luetteloitu, ja tämän työn yhteydessä on laadittu ehdotus eräiden julkaisujen siirtämiseksi kaupunginarkiston käsikirjastoon. Niinikään inventoitiin ja luetteloiitiin tilastotoimistolle kuuluva, Sofiankadun 1:een jäänyt kaksoiskappalekokoelma, josta kaupunginarkisto sittemmin sai valikoida itselleen suurehkon määrän tarpeelliseksi katsomaansa kirjallisuutta, sekä n.s. kaupunginvaltuuston kellarissa olevat painotuotteet.

Kirjalahjoituksia ovat kaupunginarkistolle lähettäneet: Jyväskylän, Kajaanin, Kuopion, Lahden, Loviisan, Naantalın, Oulun, Pietarsaaren, Raahan, Savonlinnan, Tornion ja Uudenkaarlepyyn kaupungit, Salon kauppa, Stadshistoriska institutet (Tukholma), Vetenskapssocieteten (Lund) ja tohtori A. Baeckström (Tukholma).

Kirjeenvaihto, arkiston käyttö. Saapuneita kirjelmiä oli v:n 1945 aikana 105 ja menneitä 86. Erilaatuisia lausuntoja annettiin kaupunginhallituksen tai muiden viranomaisten pyynnöstä yhteensä 11. Todistuksia — etupäässä hengillepanoa tai palkanmaksua koskevia — annettiin kaikkiaan 20; seitsemässä tapauksessa hengillepanoa koskevat, kirjallisesti pyydettyt etsiskelyt jäivät tuloksettomiksi. Asiakirjoja annettiin eri kunnallisille virastoille lainaksi 27 arkistoyksikköä ja lainaksi saatiin (asiaatuntevaa luetteloimista varten) 1 arkistoyksikkö.

Kaupunginarkiston ollessa vasta järjestelyn alaisena ei v:n 1945 aikana vielä pidetty luetteloita tutkijoista tai muista tietojen tarvitsijoista. Kuitenkin on mainittava, että huoltoviraston edustaja varsin usein on käynyt arkistossa sen jälkeen kuin tilastotoimistossa aikaisemmin olleet Helsingin henkikirjat 1800-luvun jälkipuoliskolta ja 1900-luvun alkuvuosikymmeniltä syksyllä 1945 siirrettiin arkiston huostaan ja että muitakin tietojen tarvitsijoita on ollut toistakymmentä. Luku tulee tietenkin huomattavasti nousemaan, kunhan välttämättömät asiakirjasiirot on saatu suoritetuiksi ja sekä tieteellisesti että käytännöllisesti tärkeitä aineistoa voidaan asettaa käytettäväksi.

Muita kysymyksiä. Niiden johtosääntö- y.m. ehdotusten lisäksi, jotka kaupunginarkistossa v:n 1945 aikana laadittiin ja joista edellä on ollut puhetta, valmistettiin eräitä muitakin Helsingin arkisto-organisatiota koskevia ehdotuksia, niiden joukossa m.m. asetustaluonnos, joka koskee kaupunginarkiston asemaa maakunta-arkistolle kuuluvien tehtävien hoitajana Helsingin kaupungissa, ehdotus määräyksiksi asiakirjojen siirtämisestä virastoista ja laitoksista kaupunginarkistoon sekä ehdotus kaupunginarkiston työjärjestykseksi. Näiden ehdotusten jatkokäsittely siirtyi kuitenkin v:n 1946 puolelle. Seulomiskysymyksen selvittely laajemmissa puitteissa kuin ainoastaan in casu-ratkaisujen muodossa oli jatkuvasti esillä, mutta kysymyksen erittäin komplisoidun luonteen vuoksi ei lopullista ehdotusta vielä voitu esittää.

Lopuksi on mainittava, että kaupunginarkistonhoitaja, kaupunginhallituksen myönnettyä tarpeellisen matka-apurahan, lokakuun 28 p:n ja marraskuun 18 p:n välisenä aikana oli tilaisuudessa tekemään matkan Ruotsiin tutustumaan sikäläisen arkistolaitoksen järjestelyyn ja erikoisesti kaupunkien arkistonhoitoon. Aikaisemmin, syyskuun puolivälissä, kaupunginarkistonhoitaja niinikään oli käynyt perehtymässä Tampereen kaupunginarkiston toimintaan ja lokakuun 27—28 p:nä hän valtionarkiston kutsusta osallistui silloin pidettyyn arkistokokoukseen.